

Mikael Kosk
är redaktör för Ekonomiska
samfundets tidskrift.

Har globaliseringen kommit till vägs ände?

Globaliseringens paradox är att dess problem inte kan lösas med mindre globalisering. Alla stora utmaningar från klimatförändringen och det ohållbara resursuttaget till försörjningskedjorna kräver tätt internationellt samarbete och en regelbaserad världsordning. Men globaliseringen möter motstånd av nationalism och protektionism, och det förs en maktkamp mellan liberalt och auktoritärt inriktade block.

Globaliseringen såsom vi känner den idag tog fart på 1990-talet efter det kalla krigets slut och den sovjetiska planekonomins kollaps. Denna globalisering bygger på en tanke om världsomspännande frihandel och kapitalflöden inom ramen för en liberaldemokratisk politisk ordning. Den är i hög grad en följd av att det kalla krigets blockbildning ersattes av samarbete mellan stormakterna och att institutioner som Internationella valutafonden IMF, Världshandelsorganisationen WTO, Världsbanken och G7-sammanslutningen av de ledande makterna garanterade en öppen världsekonomi ¹⁾.

Drömmen om en gränslöst öppen ekonomisk, politisk och social ordning fick sin första stora törn av finanskrisen som bröt ut i USA och skuldkriserna som drabbade euroområdet. Kriserna blottade att de otyglade kapitalflödena fick problemen i ett land att snabbt sprida sig inte bara till grannländerna utan till andra sidan jordklotet.

Från 2010-talet framåt har det visat sig att flera av globaliseringens grundläggande antaganden inte hållit streck. Av stormakterna har Ryssland och Kina mer än tydligt visat att de inte bryr sig om den liberala demokratin. Det har uppstått en ny blockbildning som i grova drag kan beskri-

vas som att en liberal kapitalism står på den ena och en auktoritär kapitalism på den andra sidan. Rysslands angrepp på Ukraina handlar inte bara om Ukraina utan om ett försök att inrätta en ny världsordning där det ingår en ryskledd politisk och ekonomisk maktsfär.

Inte ens de länder som mest av alla stått som garantier för en liberal politisk ordning och en ekonomi som bygger på frihandel har kunnat undgå att ta ett steg tillbaka till protektionism och nationell självtillräcklighet. Valet av **Donald Trump** till president i USA och folkomröstningen om Storbritanniens medlemskap i Europeiska unionen 2016, gav uttryck för en förväntning om att det går att skydda det egna landets ekonomi från internationell konkurrens. Uppfattningen om att frihandeln leder till att arbetstillfällena flyttar ut ur landet eller lönerna sjunker är, vare sig den har grund eller inte, stark.

”Drömmen om en gränslöst öppen ekonomisk, politisk och social ordning fick sin första stora törn av finanskrisen som bröt ut i USA och skuldkriserna som drabbade euroområdet.”

Komponenter åker av och an över gränser

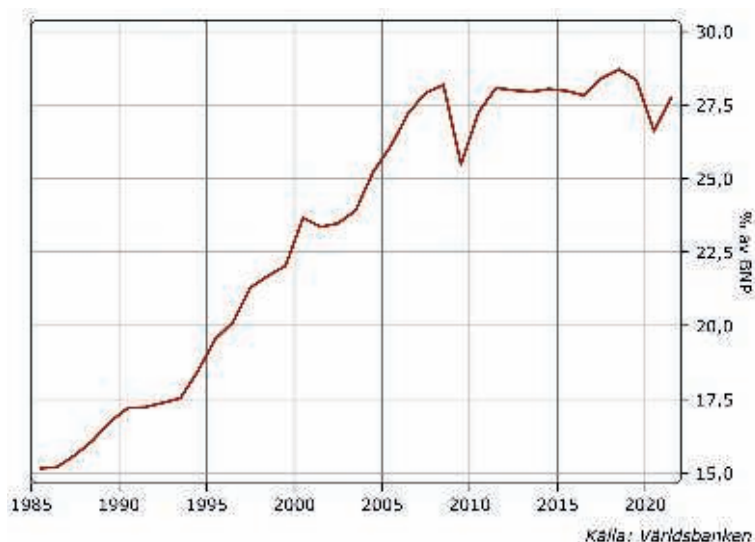
Covid-19-pandemin visade var sårbarheten i de globala logistikkedjorna finns. När knutpunkterna i dem är avstängda rör sig ingenting framåt och i framtiden kan det vara önskvärt att komponenter och mellanprodukter framställs på så nära håll som möjligt. Även bekämpningen av klimatförändringen talar för att minska det enorma transportflödet av både produkter till slutanvänn-

dare och mellanprodukter som seglar från en tillverkare till följande tillverkare. Över 500 miljoner containrar hanteras i världens export- och importhamnar varje år.

Till exempel uppskattas det att komponenterna till en bil som tillverkas i USA korsar gränsen till Kanada eller Mexiko i genomsnitt aderton gånger ²⁾. När Nokia stod på sin höjd på mobiltelefonmarknaden hanterade bolaget mer än 100 miljarder komponenter varje år. En låg uppskattning är att hälften av alla komponenter som används för att bygga en mobiltelefon har korsat minst en landsgräns ³⁾.

I Finland räknas det att varje euro i exportintäkter förutsätter 40 cent i importerade insatser, vilket är en andel som rör sig på europeisk medelnivå. Uppskattningsvis är en tredjedel av personalen i finländska företag uppkopplade till globala värdekedjor ⁴⁾.

Det är en stor fråga för globaliseringens framtid om de komplexa värde- och logistikkedjorna i den världsomspännande handeln i alltför hög grad tär på resurserna och upprätthåller ett överdimensionerat nätverk av transporter. Det är svårt att förutspå hur kedjorna och nätverken ser ut i framtiden då skiljelinjen mellan data och varor genom ”internet of things” småningom upphävs. Möjligheten att använda 3D-

Figur 1. Den internationella handelns roll i den globala ekonomin har stabiliserat sig på en hög nivå. Världshandeln i förhållande till globala bnp, räknad som summan av den totala exporten och den totala importen, dividerad med två.

skrivare som produktionsverktyg ökar och det förändrar framställningen, men det är inte klart om det minskar behovet att forsla råvaror och komponenter världen runt. Det är inte heller klart i vilken utsträckning en cirkulär ekonomi i det långa loppet kan ersätta nyproduktion av varor.

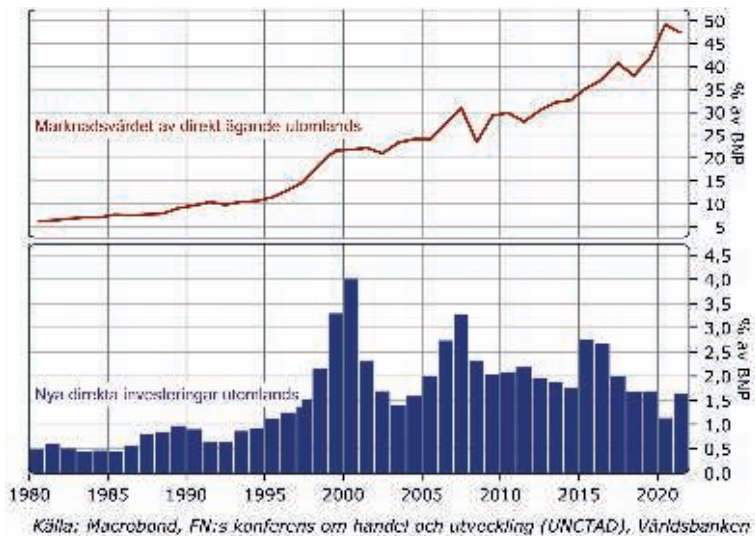
Höjdpunkt strax innan finanskrisen bröt ut

Den internationella handeln räknad som en andel av världens sam-

manräknade bnp nådde en höjdpunkt på 51,5 procent strax innan finanskrisen bröt ut 2008 (eftersom ett lands export räknas som ett annat lands import innehåller siffran en dubbelräkning). Under tiden från 1993 till 2007 steg de utländska direktinvesteringarna i global skala från en nivå på 220 miljarder till 1 900 miljarder amerikanska dollar ⁵⁾.

Är då världen i dag mer globaliserad än vad den varit tidigare i historien? Svaret på frågan är nej, om man får tro **Paul Hirst** och **Grahame Thompson**, som skrev den omdebatterade boken *Myten om den globala ekonomin* i slutet av 1990-talet ⁶⁾. Hirsts och Thompsons slutsats är att den internationella ekonomin under perioden före första världskriget i många avseenden var öppnare än den varit någonsin därefter. Det fanns en synnerligen utvecklad, öppen och väl sammanhållen internationell ekonomi i början av 1900-talet. Den internationella handeln och kapitalrörelserna var mer omfattande i förhållande till bruttonationalproduktens nivåer än vad de är i dag.

Dagens migration motsvarar inte den stora utvandringsepoken under 1800-talet och början av 1900-talet. Det finns inte någon ny oreglerad och internationaliserad marknad för rörlig arbetskraft. Nuförtiden finns ingen motsvarighet till de land som fattiga och underprivilegierade

Figur 2. Nya investeringar över landsgränserna har stagnerat, men det totala värdet av de anskaffade egendomarna har fortsatt att öka.

de migranter förr i världen kunde ta för sig av i USA, Kanada, Sydamerika, Sydafrika, Australien och Nya Zeeland.

Öppenheten fick abrupt slut

Öppenheten i handel, kapitalflöden och migration under "la belle époque" fick ett abrupt slut med första världskriget. Tiden efter 1918 var turbulent och präglades av tävlan mellan stormakterna, där Storbritanniens ledande roll övertogs av Förenta staterna. Den internationella ekonomin var fortfarande sammanflätad under 1920-talet, vilket visas av att kraschen på Wall Street 1929 spred sig som en kris genom hela världsekonomin.

Den stora depressionen ledde till en konkursvåg och hög arbetslöshet. Den internationella handeln och de utländska direktinvesteringarna sjönk kraftigt. Sovjetunionen drabbades inte av depressionen utan upplevde en högkonjunktur med kraftig industrialisering under 1930-talet, vilket bidrog till att den ideologiska kampen om vilket system som är bättre, planekonomin eller kapitalismen, var verklig under tiden före andra världskriget och ännu en tid under det kalla kriget.

Efter andra världskriget var det viktigaste att sörja för stabilitet och hindra en upprepning av de häftiga nationella försvarsreaktionerna under

den kaotiska tiden på 1920- och 30-talet. Segrarmakterna slöt det så kallade Bretton Woods-fördraget, som spikade valutorna till en fast paritet gentemot den amerikanska dollarn och föreskrev statlig uppsikt över valutaväxling och utförsel av stora belopp.

Excesser i en globaliserad ekonomi

När de fasta växelkurserna upphävdes 1973 och det internationella valutasystemet blev flytande kunde någonting som liknar en globaliserad ekonomi med penning- och kapitalflöden över gränserna uppstå. Då oljepriset samtidigt sköt i höjden och inflationstrycket var kraftigt gav den första skymten av en globalisering prov på vilka excesser det kan finnas i en sådan. Penningflödet fyllde de oljeproducerande ländernas kistor medan många industriländer fick en kraftigt ökad statlig skuldsättning och problem med arbetslöshet och inflation på samma gång.

”Tietmeyers och Rugieros attityd blottar en hybris som för en tid rådde om att det är frihandel och gränslösa kapitalflöden som är bäst skickade att styra världens utveckling, oberoende av alla slags politiska förutsättningar.”

Det var dock slutet för det kalla kriget och blockbildningen mellan öst och väst som var förutsättningen för att globaliseringen skulle ta fart på allvar. Globaliseringsyrans på 1990-talet var inte fri från överslag. För politikerna i auditoriet vid World Economic Forum i Davos 1996 förkunnar styrelseordföranden för den tyska centralbanken, **Hans Tietmeyer**, att de måste veta att de i framtiden kontrolleras av finansmarknaderna ⁷⁾. Vid samma tider uppmanar världshandelsorganisationen WTO:s generalsekreterare **Renato Rugiero** alla medlemsländernas regeringar att före 2020 avsluta alla regionala överenskommelser och göra hela världen till en frihandelszon ⁸⁾.

Tietmeyers och Rugieros attityd blottar en hybris som för en tid rådde om att det är frihandel och gränslösa kapitalflöden som är bäst skickade att styra världens utveckling, oberoende av alla slags politiska förutsättningar.

Kritikstorm mot en globalisering till avgrunden

Under 1990-talet och början av 2000-talet svepte en hård kritikstorm över det som uppfattades som en globalisering till avgrunden, ett försök att få hela mänskligheten att sitta ihop i ett världssamhälle som styrs av en okontrollerad finansindustri och där de sociala skillnaderna mellan rika och utestängda blir allt större och större. Till de mest kritiska analyserna av globaliseringen hör **Hans Peter-Martins** och **Harald Schumanns** bok *Globaliseringsfällan* från 1996 ⁹⁾ och uppföljaren *Global nedräkning* från 2008, skriven av Harald Schumann och **Christiane Grefe** ¹⁰⁾.

Den förra boken börjar med ett referat från Fairmont Hotel i San Francisco, där en politisk och ekonomisk världselit samlas i september 1995. Teckentydarna inom framtidsbranscherna målar upp bilden av ett samhälle där tjugo procent av den arbetsföra befolkningen kommer att räcka för att hålla världsekonomin igång under nästa århundrade. En femtedel av alla arbetssökande producerar de viktiga varor och tjänster som världssamfundet behöver, och dessa människor kommer aktivt att leva, tjäna pengar och konsumera.

De nedre åttio procenten förutspås få enorma problem. Med en blandning av bedövande underhållning och tillräckligt näringsintag kan världens frustrerade majoritet nog hållas på gott humör. Uttrycket ”tittytainment”, sammanfogat av orden ”entertainment” och ”tits”, och lanserat av den tidigare säkerhetspolitiska rådgivaren **Zbigniew Brzezinski**, är på läpparna i Fairmont Hotel. De utestängda människorna måste lugnas med surrogat för meningsfull sysselsättning och något slags näring som kan förliknas vid bröstets mjölk. En framtidsforskare på höjdarseminariet i San Francisco beskriver industrialismen med sitt massvälstånd som en blinkning i den ekonomiska historien.

I mars 2021 kom Ever Given, ett av världens största containerfartyg, ur kurs i Suezkanalen och blockerade den i sex dygn. Olyckan visade hur sårbara de globala logistikkedjorna är.

FOTO: LEHTIKUVA

Teknologisk utveckling föder inte arbetslöshet

Dystopin om ett enfemtedelssamhälle blev inte verklighet. Siarna på Fairmont Hotel tycks ha utgått från den underliga föreställningen att jobben som försvinner till följd av den teknologiska utvecklingen och effektiviseringen inte ersätts av nya jobb, åtminstone inte på samma nivå inom värdekedjan. Om det verkligen vore sant att en bråkdel av arbetskraften räckte för att göra det produktiva och nödvändiga arbetet skulle det innebära en kollaps för hela det ekonomiska systemet, då den stora majoriteten i så fall inte har råd att köpa de produkter och tjänster som levereras.

I tider av ekonomisk depression har hög arbetslöshet förekommit, men den stora bilden är att arbetslöshet inte någonsin i kapitalismens historia uppkommit i kölvattnet av den teknologiska utvecklingen ¹¹). Det klassiska exemplet är de så kallade ludditerna, som i Nottingham i England i början av 1800-talet förstörde de nya

maskinerna för att producera textilier, i ett försök att hindra den teknologiska utvecklingen från att äta upp deras jobb.

I det långa loppet har det gagnat alla att maskiner kunnat producera kläder i stora mängder till relativt billiga priser. För dem som friställs av att maskinerna tar plats finns två alternativ: antingen att nöja sig med ett enkelt och lågavlönat jobb eller att söka sig till nya branscher där nya jobb uppstår.

Ett utmärkande drag i globaliseringen från

"I tider av ekonomisk depression har hög arbetslöshet förekommit, men den stora bilden är att arbetslöshet inte någonsin i kapitalismens historia uppkommit i kölvattnet av den teknologiska utvecklingen."

1990-talet framåt är att en ny arbetsdelning inom världsekonomin uppstått. Enklare arbetsskeden i den industriella produktionen, såsom montering, har flyttat till länder med lägre arbetskostnader, särskilt i Asien. Det har lyft hundratal miljoner människor ur fattigdom och samtidigt klättrar några av världens folkrikaste länder, såsom Kina och Indien, uppåt i värdekedjan och utmanar västvärlden i en teknologisk kapplöpning.

Ingen omfattande arbetslöshetsvåg har svept över de delar av världen där det teknologiska försprånget fortfarande finns, särskilt Nordamerika, Europa, Japan och Sydkorea. Relativt väl har informationsteknologi och tillverkning av kapitalvaror kunnat kompensera för bortfallet av manuellt arbete i tillverkningsindustrin. Lejonparten av de utländska direktinvesteringarna sker fortfarande mellan de rika länderna, det vill säga mellan länder som befinner sig i stort sett på samma nivå i teknologin, värdekedjan och arbetskostnaderna ¹²⁾.

Teknologin favoriserar högt kunnande

Det skulle vara att ge en alltför rosig bild av det nya arbetet världen runt att beskriva det som en vinn-vinn-situation för alla. Det finns ett omfattande problem med ojämlikhet och polarisering mellan dem som drar nytta av utvecklingen och dem som faller av den. I de rika länderna ökar klyftan mellan de välbetalda kunskapsjobben och de lågt betalda servicejobben, där arbetsförhållandena ibland kan påminna om daglönarsystemet förr i världen. I de växande ekonomierna är klyftan mellan den nya medelklassen och dem som har en liten jordplätt att försöka livnära sig på ännu större.

Det är lätt att framställa den öppna handeln som huvudorsaken till att ojämlikheten ökar och kräva större restriktioner för rörligheten för varor, kapital och arbetskraft. I *Globalization and Inequality* ¹³⁾ går **Elhanan Helpman** igenom forskningen kring förhållandet mellan internationell handel och inkomstförändringar, och kommer till att globaliseringen bara har en liten andel i dem. Det är enligt Helpman svårt att bena ut vilka orsakerna till inkomstklyftorna är, men i varje fall är den teknologiska utvecklingen som favoriserar högt kunnande en drivkraft.

En ekonomi där teknologin är den främsta motorn kan förvandlas till en vinnaren-tar-allt-ekonomi. De företag som vinner den teknologiska konkurrensen har rum att obehindrat växa och öka sina vinstmarginaler, såsom till exempel näthandelsjätten Amazon i USA. Det behöver inte betyda att de anställda får bättre arbetsvillkor och högre löner. En orsak till missnöje och spänningar inom den teknologidrivna kapitalismen är att stora företags vinster ökar medan lönerna följer en platt kurva.

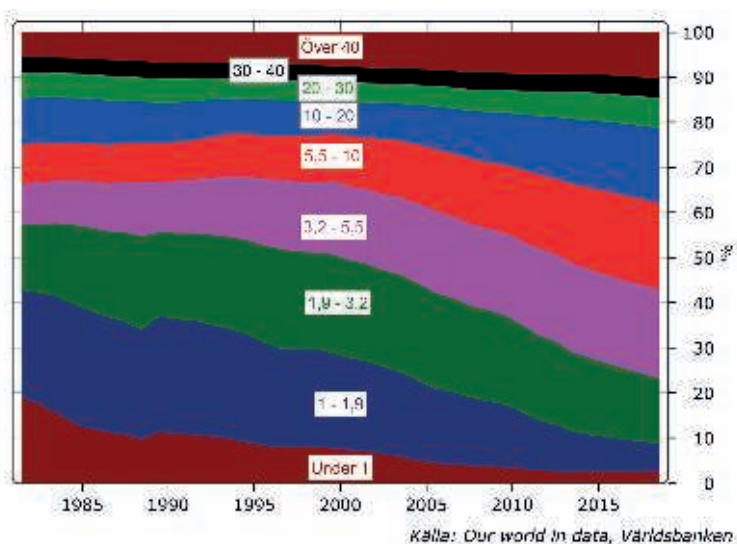
De företag och stater som går i bräsch för den teknologiska utvecklingen har en stark ställning i konkurrensen och är vinnare i globaliseringen. Ett system där vinnaren tar allt är svårt att förena med kravet på större jämlikhet och lika möjligheter för alla. Det kommer att krävas nya tankemodeller för att sprida frukterna av den teknologiska utvecklingen till alla människor.

Globala värdekedjor motor för utveckling

Den stora bilden så här långt är att så gott som alla ekonomier, oberoende av vilken utgångspunkt de har i den globala värdekedjan, har fått det bättre ställt. Enligt Unicefs uppgifter lever i dag cirka 690 miljoner människor, eller runt 9 procent av världens befolkning i extrem fattigdom, det vill säga på mindre än 1,90 amerikanska dollar per dag. Det kan jämföras med 1,9 miljarder människor år 1981.

Den minskade fattigdomen är ett resultat av många slags politiska åtgärder, men betydelsen av en någorlunda öppen världsmarknad där fattigare länder kunnat avsätta sina produkter och locka

“Den minskade fattigdomen är ett resultat av många slags politiska åtgärder, men betydelsen av en någorlunda öppen världsmarknad där fattigare länder kunnat avsätta sina produkter och locka till sig investeringar, ska inte underskattas.”

Figur 3. Antalet extremt fattiga har minskat och den globala medelklassen vuxit. Andel av världens befolkning som lever på olika inkomstnivåer, amerikanska dollar per dag enligt prisnivån år 2010.

till sig investeringar, ska inte underskattas. Såsom Världsbankens utvecklingsrapport 2020¹⁴⁾ konstaterar har förmågan att delta i de globala värdekedjorna varit en motor för ekonomisk utveckling.

En orsak till att de globala värdekedjorna kan uppfattas som problematiska är att satsningar på forskning och utveckling i ett land inte nödvändigtvis ökar inkomsterna i just det landet utan i en annan del av världen¹⁵⁾. Det är relativt lätt för företag och stater att kopiera teknologi utan att själva göra de grundläggande satsningarna för att utveckla den. De globaliserade värdekedjorna utmanar den nationella politiken, som kan reduceras till den indirekta uppgiften att skapa möjligtvis goda verksamhetsförutsättningar för internationella företag.

De reglerade kapitalflödenas tendens att ge upphov till instabilitet och finansiella kriser, och i omätlig grad gagna dem som berikar sig på sitt kapital, är en orsak till att globaliseringen fått dåligt rykte och att det efterlyses striktare reglering i stället för gränslös frihet.

Transnationella företag styr inte världsekonomin

En central fråga för globaliseringen är vilken makt företagen till syvende och sist har.

Paul Hirst och Grahame Thompson analyserar grundligt skillnaden mellan ett internationellt och ett globaliserat ekonomiskt system¹⁶⁾. En öppen internationell ekonomi bygger på suveräna nationalstater och är till sin natur mellanstatlig. I ett globalt system är de nationella ekonomierna underordnade och omformade genom internationella processer och transaktioner. I en global ekonomi blir det internationella ekonomiska systemet självstyrande och socialt frikopplat allt eftersom tillverkning och

marknader globaliseras. Frikopplade marknader är svåra att reglera även om det finns ett effektivt samarbete mellan reglerande instanser.

I en globaliserad ekonomi skulle multinationella företag omvandlas till transnationella företag som blir världsekonominns huvudaktörer. De transnationella företagen skulle representera det verkligt obundna kapitalet som kan omplaceras varhelst på jorden där vinstmöjligheterna är störst. Det transnationella företaget allokerar, producerar och säljer på global nivå allt efter strategi och mål. Det skulle inte kunna kontrolleras genom politiska åtgärder i enskilda nationalstater och vara föremål för deras beskattning.

De transnationella företagen har dock inte dykt upp på den globala arenan. De multinationella företagen har alltjämt ett hemland och en eller några orter där den huvudsakliga produktionen sker, och de opererar i internationell skala. De mäktigaste multinationella företagen har kunnat bestämma ramvillkor för sina etableringar och på så vis kunnat påverka närings- och skattepolitiken på nationell nivå. Då en allt större del av den globala handeln, kring en tredjedel, involverar internhandel inom de multinationella företagen, har en sfär som i vissa avseenden är frikopplad från en nationell förankring uppstått.

”Om USA faller tillbaka i nationalism och protektionism och för ett strategiskt krig mot Kina är den öppna ordningens framtid beroende av att nya maktblock tar den ledande rollen. Blickarna riktas mot Europeiska unionen, som inte nödvändigtvis har den tyngd som behövs i den globala skalan.”

Handeln har globaliserade drag

Då 80 procent av världshandeln numera sker inom ramen för leverantörskedjor ordnade av multinationella företag ¹⁷⁾ och då de står för ungefär hälften av den globala exporten och importen, är det klart att den internationella handeln har globaliserade drag. De betyder inte att det skulle finnas en fristående global ekonomi, utan de grundläggande relationsmönstren är fortfarande internationella. Det internationella systemet före första världskriget var ett *Pax Britannica* medan det efter andra världskriget varit ett *Pax Americana*.

USA:s roll som garant är fortfarande av avgörande betydelse för det öppna världssystemet. Samtidigt är USA i stort sett det enda landet i världen som kan klara sig i en själv tillräcklig ekonomi. Landet är tillräckligt stort, har tillräckligt med resurser och är tillräckligt rikt med en mångsidig produktion för att ha ett eget ekonomiskt kretslopp, visserligen till priset av högre kostnader för gemene amerikan om den öppna internationella handeln inte fanns.

Om USA faller tillbaka i nationalism och protektionism och för ett strategiskt krig mot Kina är den öppna ordningens framtid beroende av att nya maktblock tar den ledande rollen. Blickarna riktas mot Europeiska unionen, som inte nödvändigtvis har den tyngd som behövs i den globala skalan.

Regionalism mot amerikansk hegemoni

Ett svar på att den USA-ledda multilateralismen knakar i fogarna kunde vara en ökad regiona-

lism. Regionala och bilaterala system har ända sedan 1990-talet utvecklats i Latinamerika, Afrika och Asien, till en del som en motreaktion mot att de internationella finansinstituten uppfattats representera en amerikansk hegemoni. Den ökade regionaliseringen är ett försök till skydd mot sårbarheten för externa ekonomiska chocker som kommer av att internationell handel och kapitalflöden fått en allt större betydelse i förhållande till den inhemska ekonomin ¹⁸⁾.

I den nya ekonomiska teorin har begreppet produktivism dykt upp. Det syftar på en ekonomisk modell som betonar produktion, arbete för alla och en lokal förankring där regeringar och medborgare har en central roll, i stället för marknaden, konsumtionen och globaliseringen. Produktivismen bygger inte på en välfärdsstat som omfördelar inkomster eller ett teknokratstyre, och den närmar sig en form av ekonomisk populism ¹⁹⁾.

I en artikel i Financial Times Times avfärdar **Martin Wolf** regionaliseringen som ett svar på globaliseringens problem ²⁰⁾. Följden av en regionalisering är att världshandeln förlorar sina effektivitetsfördelar och blir dyr. Framför allt skulle Nordamerika och Europa stängas ut ur Asien, världens mest folkrika och ekonomiskt dynamiska region, och lämna den åt Kinas maktanspråk.

Block med tävlande modeller

Det finns en teori om att globaliseringen som efter det kalla kriget sammanfogade de utvecklade och de växande ekonomierna, är på väg att efterträdas av tre geopolitiska block med tävlande modeller. I detta ”splinternet” finns oförenliga modeller för att hantera data: den integritetsbaserade regleringen i Europa, den företagsfokuserade fritt-för-alla-linjen i USA och den statliga övervakningen i Kina. Både den strategiska konflikten mellan USA och Kina och Rysslands anfallskrig mot Ukraina ställer regeringar inför ett val om vilken ekonomisk och strategisk sida de vill tillhöra. Den som leds av USA eller Kina, eller EU som en någorlunda självständig pol, eller möjligen en ryskledd zon som befäster sin makt inom det forna Sovjetunionens område?

Vid World Economic Forum i Davos i maj 2022 uttryckte **José Manuel Barroso**, tidigare kommissionsordförande i EU och nuvarande

ordförande i bankfirman Goldman Sachs International, sin oro över att världen är på väg att frånkopplas, till följd av spänningarna mellan USA och Kina, pandemin och Rysslands invasion av Ukraina 21).

”Globaliseringen möter motstånd av nationalism, protektionism, nativism, chauvinism om ni så vill, eller rentav xenofobi, och för mig är det inte klart vem som kommer att vinna”, sade Barroso i Davos.

I Financial Times skriver **Alan Beattie** 22) att det inte finns mycket bevis för att globaliseringen ersatts av rivaliserande block. De vanliga måtten på globalisering, rörligheten av va-

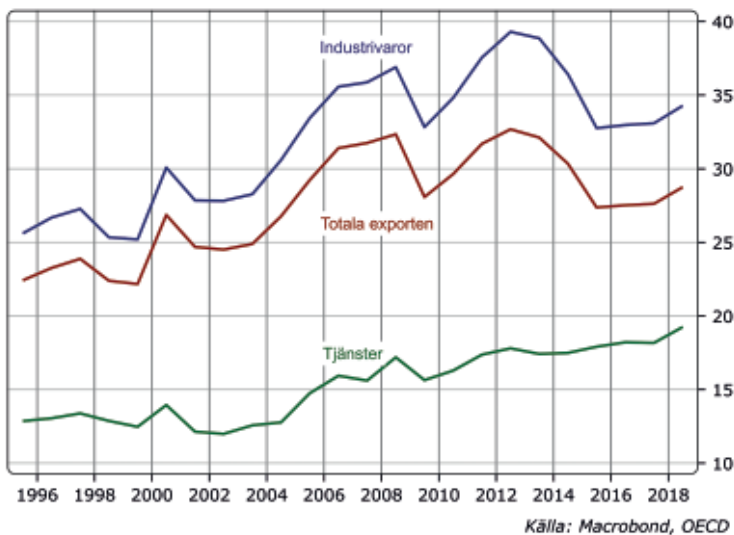
ror, tjänster, kapital, data och människor, har inte ändrats i någon större utsträckning. Beattie beskriver det som multipedala manövrar att regeringarna är kloka nog att hålla sina fötter i flera än ett läger.

Leveranskedjorna kan vara ohållbara

När företag drar tillbaka sina logistikkedjor från rivaliserande regioner och placerar dem närmare sina hemorter är det en process som benämns som ”friendshoring”, ”onshoring” eller ”nearshoring”. Men i en undersökning gjord av Shanghai Chamber of Commerce uppgav inget amerikanskt företag att det är på väg att ta tillbaka, ”onshore”, sina operationer från Kina till USA 23).

Under ett besök i Sydkorea i juli 2022 säger USA:s finansminister **Janet Yellen** att Förenta staterna vill bli kvitt beroendet av Kina som leverantör av råvaror och teknologi 24). Vad Yellen är ute efter är typisk ”friendshoring”, det vill säga djupare handelsförbindelser med allierade för att förhindra ett annat geopolitiskt blocks strävan att behärska centrala marknader och använda avbrott i leveranser som påtryckningsmedel. Det återstår att se vad en omdirigering av logistikkedjor i praktiken kan innebära. Det är i varje fall svårt att göra utan effektivitetsförluster och kostnadsökningar, vilket inte är till gagn för den amerikanska konsumenten i ett läge då inflationen redan galopperar.

”Den senaste tidens händelser har visat att globala leveranskedjor kan vara ohållbara då det säkerhetspolitiska läget ändras. Beroendet av gas från Ryssland har lett till en energikris i Europa och särskilt Tyskland, och blockaden av spannmålstransporter från Ukraina har gett följdverkningar i hela världen.”

Figur 4. Finlands export bygger i allt större utsträckning på importerade varor och tjänster. Det utländska förädlingsvärdets andel av den finländska exporten.

Den senaste tidens händelser har visat att globala leveranskedjor kan vara ohållbara då det säkerhetspolitiska läget ändras. Beroendet av gas från Ryssland har lett till en energikris i Europa och särskilt Tyskland, och blockaden av spannmålstransporter från Ukraina har gett följdverkningar i hela världen. Martin Wolfs förslag är att upprätta en lista över produkter och verksamheter som har ett sådant säkerhetsintresse att de kan utgöra undan-

tag från standardreglerna för handel och investeringar.

Globaliteten går inte att vända tillbaka

Det första och främsta villkoret för en global ekonomi är, såsom Wolf framhåller, en hållbar förvaltning av de globala nyttigheterna. Samtidigt efterlyser Wolf också bättre inhemsk politik och starkare institutioner i nationalstaterna världen runt. De måste ge bättre stöd till dem som drabbas av ekonomiska omvälvningar. Protektionism och nationalism är inte svaret på fattigdom och ojämlikhet.

Globaliseringens paradox är att dess problem inte kan lösas med mindre globalisering. Alla stora utmaningar från klimatförändringen och det ohållbara resursuttaget till försörjningskedjorna kräver tätt internationellt samarbete och en regelbaserad världsordning.

Redan i slutet av 1990-talet skrev **Ulrich Beck** i *Vad innebär globaliseringen?*²⁵⁾ att globaliteten är oreviderbar. Skälen Beck anger gäller fortfarande och till dem hör den ökande interaktionen i den internationella handeln, informations-teknologin, anspråken på universella mänskliga rättigheter, den polycentriska världspolitiken och allt som har med den globala fattigdomen och miljöförstöringen att göra.

Enligt Beck är den centrala insikten att utan Europa finns inget svar på globaliseringen. Europa är ett subjekt som gestaltar globaliseringen på alla områden: arbetsmarknad, ekologi, välfärdsstat, internationell migration, politiska friheter och rättigheter.

Bilden av vad Europa är eller borde vara på den globala arenan har tyvärr inte blivit tydligare under 2000-talet och faran finns att de världen Europa vill stå upp för körs över av auktoritära och protektionistiska tendenser i mäktigare block i en värld som tar ett steg tillbaka.

Fotnoter

- 1) se Norrin M Ripsman: Globalization, deglobalization and great power politics. *International Affairs*, Volume 97, Issue 5, September 2021.
- 2) se t.ex. C. Wilson: U.S. Competitiveness: The Mexican Connection. *Issues in Science and Technology* 2012.
- 3) se Fredrik Ericson: De ekonomiska vinsterna av globalisering för företag och konsument. *European Centre for International Political Economy*.
- 4) se Mitä arvoverkostojen globalisoituminen merkitsee politiikalle? *Valtioneuvoiston kanslian raporttisarja* 1/2015.
- 5) se Ripsman.
- 6) Paul Hirst och Grahame Thompson: *Myten om den globala ekonomin*. Atlas förlag 1998
- 7) se Martin & Schumann, s. 77
- 8) se Martin & Schumann, s. 139.
- 9) Hans-Peter Martin & Harald Schumann: *Globaliseringsfällan. Angreppet på demokrati och välfärd*. Symposium förlag 1997.
- 10) Harald Schumann & Christiane Grefe: *Global nedräkning*. Ordfront förlag 2008.
- 11) se Hirst & Thompson.
- 12) se Hirst & Thompson.
- 13) Elhanan Helpman: *Globalization and Inequality*. Harvard University Press 2018.
- 14) *World Development Report 2020. Trading for development in the age of global value chains*. The World Bank 2020.
- 15) se Mitä arvoverkostojen globalisoituminen merkitsee politiikalle?.
- 16) se Hirst & Thompson.
- 17) se Arne Bigsten: Är globaliseringen hållbar? *Ekonomisk debatt* nr 5 2018.
- 18) se t.ex. Ramiro Pizarro: *Comparative analysis of regionalism in Latin America and Asia-Pacific*. United Nations Digital Library 1999.
- 19) se Dani Rodrik: *The new productivity paradigm?* *Project Syndicate* 5.7.2022.
- 20) Martin Wolf: *In an era of disorder, open trade is at risk*. *Financial Times* 28.6.2022.
- 21) Kaye Wiggins, Antoine Gara, Jamie Smyth: *Business leaders warn that three-decade era of globalisation is ending*. *Financial Times* 22.5.2022. Citatet av Barroso lyder på engelska: "[Globalisation faces] friction from nationalism, protectionism, nativism, chauvinism if you wish, or even sometimes xenophobia, and for me, it is not clear who is going to win."
- 22) Alan Beattie: *No, the global economy is not breaking into geopolitical blocs*. *Financial Times* 13.7.2022.
- 23) se Sonya Angelica Diehn: *Has globalization passed its peak?* *Deutsche Welle* 3.4.2022.
- 24) Janet Yellen citeras i *Helsingin Sanomat* 18.7.2022.
- 25) Ulrich Beck: *Vad innebär globaliseringen? Missupfattningar och möjliga politiska svar*. Daidalos förlag 1998.